

Danny Pieters

Bevezetés az EK országainak társadalombiztosítási törvényhozásába*: Portugália

Portugáliában a társadalmi biztonság viszonylag újkeletű elképzelés. A „társadalmi biztonság” terminus bevezetése azt mutatja, hogy Portugália, a testületi államhoz kapcsolódó „szociális támogatás – szociális gondoskodás” dichotómiáját maga mögött hagyva, a szociális alkotmányos állam vezérelvének tekintett társadalmi biztonság felé fordult.

Ennek megfelelően tanulmányunk kiindulópontja az alkotmány 63-mas cikkelye. A cikkely első paragrafusa leszögezi, hogy „a társadalmi biztonsági rendszer minden állampolgárra kiterjed”; a negyedik paragrafus pedig kimondja, hogy „a társadalmi biztonsági rendszer köteles az állampolgárokat biztosítani a betegség, öregség, rokkantság, özvegyesség, árvaság és munkanélküliség kockázatával szemben, valamint a munkaképesség vagy megélhetési eszközök részleges vagy teljes elvesztése esetén.”

A „társadalmi biztonság” kifejezés egyaránt magában foglalja a pénzbeni juttatást nyújtó járulékfizetéses és nem járulékfizetéses rendszereket – általában ezt a kettőt tekintik a szűkebb értelemben vett társadalmi biztonságnak –, valamint a szociális védelem azon formáit, amelyeket a különféle juttatások és rendszerek keretében alakítanak ki gyermekek és fiatalok, valamint öregek és fogyatékosok számára. Ezeket a juttatásokat együttesen „szociális tevékenységnek” szokták nevezni. A szűk értelemben vett társadalmi biztonsági juttatások alanyi jogon járó juttatások; a szociális tevékenység (bizonyos formái) azonban nem alanyi jogon járó juttatás(ok).

A járulékfizetéses rendszer a következő juttatásokat biztosítja:

- családi juttatások: családi pótlék, szülési juttatás, szoptatási juttatás, anyasági juttatás (apák számára is), örökbefogadási juttatás és eltartott házastárs után járó nyugdíjkiegészítés (ADDITION);
- olyan juttatások, amelyek a beteg vagy munkanélküli személyeknek nyújtanak pénzbeni segítséget az átmeneti jövedelemkiesés pótlására: be-

* A tanulmányt rövidített formában közöljük. A további fejezeteket folytatólagosan adjuk közre az *Esélyben*.

tegségi juttatás, TBC-juttatás, a biztosítási rendszer keretében járó munkanélküli juttatás, szociális munkanélküli juttatás és foglalkozási ártalom esetén járó juttatás;

- öregség és rokkantság esetén járó juttatások: öregségi nyugdíj, rokkantnyugdíj, súlyos rokkantság esetén járó nyugdíjkiegészítés és foglalkozási ártalom következtében munkaképtelen személyeknek járó nyugdíj;
- a fogyatékosok speciális szükségleteit kielégítő juttatások: fogyatékos fiataloknak járó pótlék, speciális oktatási juttatás, havi elosztásban folyósított évjradék, rokkantnyugdíj, súlyos rokkantság esetén járó nyugdíjpótlék, továbbá speciális támogatás az állandó segítségre szorulóknak;
- halálozás esetén járó juttatások: temetési juttatás, halálozási juttatás, túlélési nyugdíj.

A nem járulékfizetéses rendszerek minimális segítséget nyújtanak azoknak a szociális vagy gazdasági téren nélkülöző személyeknek, akik elégtelen vagy semmilyen járulékot sem fizettek.

A következő nem járulékfizetéses juttatások léteznek:

- szociális öregségi és rokkantnyugdíj;
- súlyos rokkantság esetén járó nyugdíjkiegészítés (ADDITION);
- családi pótlék és egyéb családi juttatások;
- beilleszkedési juttatás 18-25 év közötti, első állásukat kereső fiataloknak;
- özvegyi juttatás és
- árvasági juttatás.

Portugáliában, mint már említettük, a tágabb értelemben vett társadalmi biztonság a fiatalok, idősek és fogyatékosok támogatására szervezett szociális tevékenységekre is kiterjed.

Ezek a következők: gyermekgondozási kedvezmények, szabadidős központok és védett lakások idősek számára.

A hagyományos értelemben vett társadalmi biztonság nem terjed ki

- az egészségügyi ellátásra; az ellátást az Országos Egészségügyi Szolgálat igazgatja, az alkotmány 64-es cikkelye értelmében mindenre és mindenkire kiterjed és elvileg ingyenes;
- a munkahelyi balesetbiztosításra. A társadalmi biztonságot érintő legfontosabb törvény, amelyet 1984-ben hoztak, a munkahelyi balesetbiztosítási rendszernek az általános társadalmi biztonsági rendszerbe való integrálásáról rendelkezik.

Az 1976-os alkotmány, amelyet az 1974. április 25-diki forradalom után alkottak, és 1982-ben és 1989-ben vizsgáltak felül, lefekteti a Portugáliában kialakítandó társadalmi biztonsági rendszer kereteit. Az alkotmány 63-mas (a társadalmi biztonságot érintő) és 64-es (a közegészségügyet érintő) cikkelyein kívül a 67-72-es cikkelyek fontosak számunkra; ez utóbbiak a család és az anyaság intézményét, a gyermekeket és fiatalokat, valamint a fogyatékosokat és az nyugdíjasokat érintő törvényeket tartalmazzák. A portugál társadalmi biztonsági törvénykezés legfontosabb forrásai a törvények (amelyeket az országgyűlés hozott), és a rendeletek (amelyeket a kormány adott ki); mindkettő egyforma jogi erővel bír. Az alkotmány 168-as cikkelye (no.1, sub f) értelmében a társadalmi bizton-

sági rendszer és az Országos Egészségügyi Szolgálat alapelveinek meghatározása az országgyűlés relatív törvényhozói jogkörébe tartozik: az alapelvek törvényben rögzítése az országgyűlés feladata, ha csak a parlament törvényhozói hatalommal nem ruházta fel a kormányt.

A kötelező (STATUTORY) társadalmi biztonsági rendszert érintő legfontosabb törvény rendelkezik a kiegészítő rendszereket érintő speciális rendelkezések bevezetéséről. A rendelkezések két dolgot hivatottak biztosítani: egyrészt a biztosítás kiterjesztését olyan szociális kockázatokkal szemben, amelyekre már kiterjed a társadalmi biztonság; másrészt szociális védelmet azokkal a kockázatokkal szemben, amelyekre még nem terjed ki a társadalmi biztonság. Már többször felmerült, hogy a különböző törvényhozói intézkedéseket egyetlen társadalmi biztonsági törvényben kellene kodifikálni. A társadalmi biztonságot érintő törvénnyel (1984 28/84-es törvény) megtettük az első lépést ebben az irányban.

Kockázatok és juttatások

A járulékfizetéses és nem-járulékfizetéses rendszer keretében nyújtott öregségi, túlélési nyugdíjat és rokkantnyugdíjat évente igazítják újra, rendelet útján. A juttatás szintjének újraigazítása kiterjed a rögzített összegű és a családi juttatásokra is. A foglalkozási kockázatok után járó, tartós kárpótlásokat szintén kormányrendelet igazítja újra.

Öregség

Kétféle öregségi nyugdíjrendszer létezik: a járulékfizetéses és a szociális öregségi nyugdíj.

Mindenki, aki legalább 120 hónapig járulékot fizetett, járulékfizetéses öregségi nyugdíjra jogosult; a nyugdíjkorhatár nőknél 62 év, férfiaknál 65 év. A nyugdíj összegét az utolsó 10 munkaév legkedvezőbb öt éve alatti átlagkereset 2,2%-ának és a járulékfizetési évek számának szorzata adja meg. A nyugdíj alsó határa kötött. Az öregségi nyugdíj összege további járulékfizetéssel növelhető: a nyugdíj 2%-kal nő minden egyes plusz munkaév után. Azok az öregségi nyugdíjat élvező személyek, akik házastársukkal élnek, és akiknek a jövedelme nem haladja meg a törvényben rögzített határt, eltartott házastárs utáni kiegészítésre jogosultak. A házastárs esetleges jövedelmét levonják a pótlékból.

Csak azok a személyek kaphatnak szociális öregségi nyugdíjat, akiknek a havi jövedelme nem haladja meg az országos szinten megállapított minimumbér 30 illetőleg 50%-át (ez utóbbi a családfőkre vonatkozik). Szociális öregségi nyugdíjat csak 65 év feletti személyek kaphatnak.

Halálozás

A halálozási juttatások – a szó tágabb értelmében – a következőket foglalják magukban: temetési juttatás, halálozási juttatás, túlélési juttatás, valamint (a nem-járulékfizetéses rendszereken belül) özvegyi és árvasági nyugdíj. Speciális juttatások igényelhetők abban az esetben, ha az elhunyt munkahelyi baleset vagy foglalkozási ártalom következtében vesztette életét.

Temetési juttatás jár a túlélőknek olyan leszármazottak (ha családi pótlék járt utánuk) és felmenők halálakor, akiket a biztosított vagy házastársa tartott el. A fenti juttatások rögzített összegűek.

A halálozási juttatás csak abban az esetben jár, ha az elhunyt legalább 6 hónapig tagja volt a társadalmi biztonsági rendszernek, és legalább 3 hónapig járulékot fizetett. A következő személyek jogosultak juttatásra: az elhunyt házastársa, (bizonyos feltételek mellett) az elvált házastársa, a leszármazottak és felmenők, valamint azok a személyek, akiket a felmenők vagy leszármazottak kategóriájába sorolnak; a fent említett rokonok közül csak azok kaphatnak juttatást, akiket az elhunyt tartott el. Ha nincs közelebbi túlélő rokon, akkor azok a harmadfokú oldalági rokonok kapják meg a halálozási juttatást, akiket az elhunyt tartott el, és akiket írott nyilatkozatban megjelölt. A halálozási juttatás egyösszegű végkielégítés, amely megegyezik az utolsó 10 biztosított év alatti legkedvezőbb két év átlagkeresetének egy fél évre jutó összegével. Ha a juttatás megoszlik a leszármazottak és a házastárs között, a nyugdíjnak legalább az 50%-a a túlélő házastársat illeti.

Csak abban az esetben igényelhető túlélési nyugdíj, ha az elhunyt legalább 36 hónapig fizetett járulékot. A következő személyek jogosultak nyugdíjra:

- a túlélő házastárs és (bizonyos feltételek mellett) az elvált házastárs;
- a 18 évnél fiatalabb leszármazottak, valamint azok a személyek, akiket a leszármazott kategóriájába sorolnak;
- azok a rokonok és a rokonok kategóriájába sorolt személyek, akiket az elhunyt tartott el.

A fent említett személyeknek járó nyugdíj összege az elhunytak feltelesen járó rokkantnyugdíj meghatározott százaléka. A százalék kategóriánként változik: 60% jár a túlélő házastársnak, 20% egy gyermeknek, 30% kettőnek és 40% három vagy több gyermeknek.

A túlélő özvegy nő akkor jogosult túlélési nyugdíjra, ha:

- legalább egy évig az elhunyt felesége volt (ez a feltétel nem vonatkozik azokra az esetekre, ha a házasságból gyermekek születtek, illetőleg ha az özvegy férje baleset következtében halt meg); valamint
- 35 évesnél idősebb; a 35 év alatti özvegy nők csak 5 évig kaphatnak nyugdíjat; kivételt képeznek azok, akik gyermeket nevelnek, illetőleg tartósan munkaképtelenek.

Ha az özvegy újból férjhez megy, elveszti nyugdíjjogosultságát. Csak azok az özvegy férfiak jogosultak túlélési nyugdíjra, akik betöltötték 65. életévüket, vagy tartósan munkaképtelenek.

Azok az elvált vagy különélő nők, akik kielégítik a fenti feltételeket, és akiknek az elhunyt tartásdíjat fizetett (ami ritkán fordul elő), szintén jogosultak túlélési nyugdíjra.

A szülők árvainak járó túlélési nyugdíj összege annak függvényében változik, hogy hány 18 év alatti gyermek van a családban; közép- vagy felsőfokú oktatásban résztvevő gyermekek esetében a korhatár 21, illetőleg 24 év; a tartós és teljes munkaképtelenségben szenvedő gyermekek esetében a túlélési nyugdíj nincs korhatárhoz kötve. Ha az elhunytnek nincs sem vele élő, sem elvált házastársa, a nyugdíj összege megkétszereződik.

A túlélési nyugdíjak együttes összege nem haladhatja meg a számítási alap 100%-át.

Azok a túlélők, akiknek házastársa szociális nyugdíjat kapott, özvegyi nyugdíjra jogosultak. Csak azok a személyek jogosultak özvegyi nyugdíjra, akiknek semmilyen más nyugdíj nem jár, és akik megfelelnek a szociális nyugdíj esetében kötelező jövedelemigazolásnak. Az özvegyi nyugdíj összege a szociális nyugdíj 60%-ának felel meg.

Az árvasági nyugdíj jövedelemigazoláshoz kötött, nem járulékfizetéses juttatás, amely az árvák nagykorúvá válásáig jár (azaz 18 éves korig, illetőleg addig, amíg a gyermeket a gyám tartja el). A nyugdíj összegének kiszámításakor ugyanolyan százalékokkal számolnak, mint a leszármazottak túlélési nyugdíjánál, számítási alapnak azonban a szociális nyugdíj-szintet tekintik.

Enyhébb feltételek vonatkoznak azokra a túlélőkre, akiknek a hozzátartozója munkahelyi baleset vagy foglalkozási ártalom következtében hunyt el. Ezekben az esetekben a következő személyek kaphatnak túlélési nyugdíjat:

- az elhunyt felesége, aki a számítási alap 30%-ának megfelelő összegre jogosult. Az özvegy csak 65 éves koráig jogosult túlélési nyugdíjra; kivételt képeznek a fizikai vagy szellemi fogyatékosságban szenvedő özvegyek;

- az elhunyt férje, aki szintén az alap 30%-ára jogosult; a férj csak akkor kaphat túlélési nyugdíjat, ha a baleset előtt vette feleségül az elhunytat, valamint munkaképességét csökkentő fizikai vagy szellemi fogyatékossága van, vagy már felesége halála előtt betöltötte 65. évét;

- a biztosított elvált férje akkor, ha tartásdíjat kapott, és ugyanolyan feltételeknek felel meg, mint házastársa; az elvált férj az özvegy túlélési nyugdíjának megfelelő összegre jogosult, a nyugdíj azonban nem haladhatja meg a tartásdíj összegét;

- az anya vagy apa árvái, akik (attól függően, hogy hányan vannak testvérek) a számítási alap 20, 30 vagy 50%-ának megfelelő összegre jogosultak; a nyugdíj 18 éves korig jár (közép- vagy felsőfokú oktatásban tanuló gyermekek esetén a korhatár 21, illetőleg 24 év; a tartós és teljes munkaképtelenségben szenvedő gyermekek esetében a nyugdíj nincs korhatárhoz kötve);

- az apa vagy anya árvái, akik (attól függően, hogy hányan vannak testvérek) a számítási alap 40, 80 vagy 100%-ának megfelelő összegre

kapnak; ugyanolyan feltételek vonatkoznak erre a nyugdíjra, mint az apa vagy anya árvainak nyugdíjára, azzal a különbséggel, hogy a nyugdíj nem haladhatja meg az áldozat korábbi keresetének 70%-át;

- a biztosított szüleinek és leszármazottainak akkor, ha az elhunyt tartotta el őket; 15% jár a 65 év alatti felmenőknek, és 20% a 65 év felettieknek és azoknak a szülőknek, akik fizikai vagy szellemi fogyatékoságuk miatt munkaképtelenek. Ha az elhunyt házastársa vagy gyermeke szintén jogosult nyugdíjra, a felmenők csak 10%-ot kapnak. A juttatások együttes összege nem haladhatja meg a számítási alap 80%-át.

A temetési költségek fedezésére járó juttatás 30 napi bérnek felel meg; az elhunyt elszállítása esetén a juttatás összege megkétszereződik.

Munkaképtelenség

Betegségi juttatásra jogosult minden olyan biztosított személy, aki átmenetileg munkaképtelen. A jogosultság feltételei a következők:

- a biztosított igazolni tudja, hogy legalább hat hónapig, illetőleg a munkaképtelenség megállapítását megelőző négy hónap alatt legalább 12 napig fizetett munkát végzett;

- ha magánvállalkozó, akkor igazolni tudja, hogy legalább hat hónapig fizetett járulékot;

- ha háztartási alkalmazott, akkor 210 órának megfelelő fizetést tud igazolni.

A betegségi juttatás a munkaképtelenség orvosilag történő megállapítását megelőző két hónap alatt keresett átlagos napibér 65%-a (magánvállalkozók esetén az előző év adózás alá eső keresetének 65%-a). A jogosultság az alkalmazottak esetében 3 napos, a magánvállalkozók esetében 60 napos várakozási idő letelte után lép érvénybe.

Az alkalmazottak maximum 365 napig, a magánvállalkozók pedig maximum 1095 napig jogosultak juttatásra; ezeknek nem kell feltétlenül egymást követő napoknak lenniük.

Korlátlan ideig jár juttatás mindazoknak, akik TBC következtében váltak munkaképtelenné; a juttatás összege, az esettől függően, a számítási alapnak tekintett bér 80-100%-ának felel meg.

Minden olyan női alkalmazott, aki szülés vagy abortusz miatt átmenetileg munkaképtelen, anyasági juttatásra jogosult. A juttatás feltételei megegyeznek a betegségi juttatás feltételeivel. Az anyasági juttatás a betegségi juttatás számítási alapjának tekintett, munkából származó átlagjövedelemnek a 100%-a. A juttatás 90 napig jár, amelynek legalább kétharmadát a szülés után kell folyósítani; abortusz és halvaszülés esetén a kismama csak 30 napig jogosult juttatásra; élveszületett gyermek halála esetén a szüléstől számított legalább 30 napig fizetendő a juttatás.

Apasági juttatás jár azoknak a biztosított alkalmazott vagy magánvállalkozó apáknak, akik maguk gondozzák gyermeküket az anyasági juttatásnak megfelelő 90 nap alatt. A juttatás a következő feltételek mellett jár:

- ha az anya meghalt a szülési szabadság alatt;
- ha az anya a szülést követő 90 napban meghalt, előtte pedig nem végzett szakmai tevékenységet;
- kivételes esetben, ha az anya a szülési szabadság utolsó 30-60 napjában fizikailag vagy szellemileg megrokkann, és rokkantsága nem a szülés közvetlen következménye.

Az apasági juttatás a betegségi juttatás számítási alapjának tekintett, munkából származó átlagjövedelem 100%-a. A juttatás legalább 10 napig jár; az anya halála esetén a juttatás időtartama megegyezik az anyasági juttatásból visszamaradó napok számával (maximum 90 nap).

A tartós munkaképtelenség kockázatánál kétféle juttatást különböztetnek meg: a rokkantnyugdíjat és a súlyos rokkantság után járó pótlékot. A pótlék, akárcsak a szociális rokkantnyugdíj, a nem járulékfizetéses társadalmi biztonsági rendszer keretében igényelhető.

Mindenki, aki legalább 60 hónapig fizetett járulékot, és aki (nem munkahelyi baleset vagy foglalkozási ártalom következtében) megromlott egészségi állapota miatt tartósan munkaképtelenné válik, rokkantjuttatásra jogosult. Azok az alkalmazottak, akik nem tudják eredeti jövedelmük egyharmadát megkeresni, és még nem érték el a nyugdíjkorhatárt, (azonnal) rokkantnak tekintendők. Azok pedig, akik három évi munkaképtelenség után már nem tudják eredeti jövedelmük 50%-át megkeresni, tartósan munkaképtelenné tekintendők. A munkaképtelenség megállapítása a körzeti társadalmi biztonsági központokban (C.R.S.S.) felállított ellenőrző rendszerek (S.V.I.P.) feladatkörébe tartozik. A rokkantnyugdíjat, valamint a minimum rokkantnyugdíjat ugyanúgy számolják ki, mint az öregségi nyugdíjat. Ebben a rendszerben is igényelhető eltartott házastárs után járó kiegészítés. A rokkantnyugdíj a nyugdíjkorhatár eléréséig jár. A teljesség kedvéért meg kell említenünk, hogy a portugál társadalmi biztonsági rendszerben nem állítottak fel a munkaképtelenség mértékét meghatározó skálát, ami azt jelenti, hogy valaki vagy egészséges, vagy rokkant.

Csak olyan személyek jogosultak szociális nyugdíjra, akiknek a havi jövedelme nem haladja meg az országos minimumbér 30%-át (családfők esetében az 50%-át). A szociális rokkantnyugdíj csak olyan 18 év feletti személyeknek jár, akiket bármiféle munkavégzésre képtelenné nyilvánítanak. A szociális nyugdíj rögzített összegű.

A súlyos rokkantság esetén járó nyugdíjpótléokra azok a rokkant-, öregségi, túlélési vagy szociális nyugdíjban részesülő személyek jogosultak, akiket az orvosi tanácsadók bármiféle munkavégzésre képtelenné nyilvánítanak, és akik állandó segítségre szorulnak. A pótlék a nyugdíjon felül jár. A pótlék összegét az határozza meg, hogy a rokkant- és az öregségi nyugdíjat egészíti-e ki, vagy pedig a túlélési és a szociális nyugdíjat.

A társadalmi biztonsági rendszer számos juttatást biztosít a fogyatékos személyek speciális szükségleteinek kielégítésére. Ilyen például a fogyatékos fiataloknak járó kiegészítő pótlék, a speciális oktatási juttatás, a havi elosztásban folyósított évjáradék, a rokkantnyugdíj és a súlyos rok-

kantság esetén járó pótlék. A rokkantnyugdíjat és a pótlékot a fentiekben már leírtuk.

Azok a 24 év alatti fiatalok, akik megfelelnek a nem járulékfizetéses rendszerben felállított jogosultsági feltételeknek, illetőleg akiket a járulékfizetéses rendszerben biztosított személy tart el, fogyatékos fiataloknak járó kiegészítő pótléokra jogosultak. A jogosultság további feltételei: a gyermek nem tudja eltartani magát, speciális oktatási intézetbe jár, és egyéni terápiás kezelésre szorul.

A pótlék összege annak függvényében változik, hogy az igénylő milyen korcsoportba tartozik. Három csoportot állítottak fel: a 14 év alatti fiatalokét, a 14-17 évesekét és a 18-24 évesekét. A pótlék nem eshet egybe a speciális oktatási juttatással.

A fogyatékos fiatalok két kategóriája jogosult speciális oktatási juttatásra: egyrészt azok a 25 év alatti fogyatékosok, akik megfelelnek a nem járulékfizetéses rendszerben felállított jogosultsági feltételeknek, másrészt azok, akiknek szüleit hivatalosan biztosított dolgozónak tekintik, és akik speciális oktatásban vesznek részt. A juttatás fedezi a speciális oktatás költségeit, a fogyatékos személy családjának azonban személyes hozzájárulást kell fizetnie. A személyes hozzájárulás összegét a speciális oktatás költségeinek és a család anyagi helyzetének figyelembevételével állapítják meg. A speciális oktatási juttatás nem eshet egybe sem a fogyatékos fiataloknak járó kiegészítő pótlékkal, sem a havi elosztásban folyósított évjáradékkal.

Azok a 24 év feletti fizikai, motorikus, érzékszervi vagy pszichológiai fogyatékoságban szenvedő személyek, akiknek a szülei a járulékfizetéses rendszerben feltételeken vagy ténylegesen biztosítva vannak, havi elosztásban folyósított évjáradékra jogosultak; azok a fiatalok, akiknek évjáradék jár, nem kaphatnak rokkant- vagy szociális nyugdíjat.

Más rendelkezések vonatkoznak azokra, akik valamilyen munkahelyi baleset vagy foglalkozási ártalom következtében váltak munkaképtelenné. Átmeneti munkaképtelenségi juttatás jár azoknak, akik orvosi kezelés alatt állnak, vagy rehabilitációs terápiában vesznek részt. A juttatás kiszámításánál a megfelelő iparágra érvényes országos minimumot (= számítási alap) meghaladó kiesett bér 80%-át veszik alapul. Az áldozat a számítási alap kétharmadának megfelelő összeget kap.

Az igénylő csak az alap egyharmadát kapja meg a sérülést követő három napban, ha kórházba kerül, vagy ha a felelős szerv viseli az orvosi kezelés és az ellátás költségeit; kivételt képeznek azok, akik valamilyen családtagjukat tartják el.

Az állandó munkaképtelenség mértékét munkahelyi baleset esetén a munkaügyi bíróság, foglalkozási ártalom esetén pedig vagy a munkaügyi bíróság, vagy a foglalkozási ártalom elleni biztosítási rendszer országos alapja állapítja meg. A munkaképtelenség mértékét az illetékes intézmény vagy az áldozat kérésére felülvizsgálják.

A nyugdíj számítási alapját ugyanúgy határozzák meg, mint az átmeneti munkaképtelenség alapját; ha azonban a munkaképtelenség mértéke nem éri el az 50%-ot, a számítási alap a megfelelő iparágra érvényes

országos minimumot (= számítási alap) meghaladó kiesett bér 70%-ára csökken.

A teljes mértékben és tartósan munkaképtelen személyek évjárdékra jogosultak, amely a számítási alap 80%-ának felel meg. Ha az illető tartósan képtelen korábbi munkája elvégzésére, az évjárdék összege a számítási alap fele és kétharmada közé esik, a pontos összeget az határozza meg, hogy a munkaképtelen személy milyen mértékben képes más, megfelelő munka elvégzésére. Tartós és részleges munkaképtelenség esetén az évjárdék a számítási alap kétharmada.

Ha az áldozat segítségére szorul, a nyugdíj összege 25%-kal emelkedik (az évjárdék felső határa kötött). Teljes és tartós munkaképtelenség esetén az évjárdék minden egyes eltartott családtag után a számítási alap 10%-ával növekedik (az évjárdék felső határa kötött).

Munkanélküliség

A teljes idejű és részdíj alkalmazottak a következő feltételek mellett jogosultak munkanélküli juttatásra a járulékfizetéses rendszer keretében:

- munkanélkülivé válásuk előtt legalább 36 (egymást követő) hónapig dolgoztak, és járulékot fizettek a társadalmi biztonság általános járulékfizetési rendszerében;

- önhibájukon kívül váltak munkanélkülivé;
- sem öregségi vagy rokkantnyugdíjat, sem szociális nyugdíjat nem kapnak.

A munkanélküli juttatás megegyezik a betegségi juttatás összegével, alsó és felső határa azonban kötött. A munkanélküli juttatás nem haladhatja meg az arra az iparágra érvényes országos minimumbér háromszorosát, amelyben a munkanélküli korábban alkalmazásban állt.

A munkanélküli juttatás legalább hat hónapig jár; a juttatás időtartama egy hónappal hosszabbodik minden egyes munkaév után, amelyet az igénylő a jogosultsághoz szükséges 36 hónapon felül dolgozott.

A teljesidejű alkalmazottak a következő feltételek mellett jogosultak szociális munkanélküli juttatásra:

- munkanélkülivé válásuk előtt legalább 180 vagy 360 napig dolgoztak, és járulékot fizettek a társadalmi biztonság általános járulékfizetési rendszerében;

- önhibájukon kívül váltak munkanélkülivé;
- sem öregségi vagy rokkantnyugdíjat, sem szociális nyugdíjat nem kapnak, és
- gazdasági segítségre szorulnak.

Minden olyan alkalmazott, akinek a járulékfizetéses munkanélküli juttatásra való jogosultsága lejárt, illetőleg aki nem elégíti ki a munkanélküliséget megelőző munka és járulékfizetés időtartamára vonatkozó követelményeket, szociális munkanélküli juttatásra jogosult.

A szociális munkanélküli juttatás a biztosított személy iparágában ér-

vényes országos minimumbér meghatározott százaléka. Ennek megfelelően:

- 100% jár azoknak az alkalmazottaknak, akik legalább 6 személyt tartanak el;

- 90%-ra jogosultak azok a munkanélküliek, akik 3-5 személyt tartanak el;

- 80%-ot kapnak azok, akik 0-3 személyt tartanak el;

- 70% jár azoknak, akik egyetlen személyt sem tartanak el.

A szociális munkanélküli juttatás összege nem haladhatja meg az alkalmazottnak a betegségi juttatás kiszámításánál alapul vett átlagbérét. A szociális munkanélküli juttatás 20%-kal csökken a jogosultság utolsó 90 napjában.

A szociális munkanélküli juttatás 15 hónapig jár; a juttatás az 50 év feletti alkalmazottak esetében három, az 55 év feletti alkalmazottaknál pedig kilenc hónappal hosszabbítható meg. Azok a munkanélküliek, akik 62-dik életévük betöltéséig 24 hónapig kaptak szociális munkanélküli nyugdíjat, 62 éves koruktól öregségi nyugdíjra jogosultak akkor, ha megfelelnek az öregségi nyugdíjra vonatkozó feltételeknek (a korkövetelmény kivételével).

Orvosi ellátás

Portugáliában egy Országos Egészségügyi Szolgálatot létesítettek. Az orvosi szolgáltatások ingyenesek. A lakosság szabadon választhat orvost az egészségügyi központokban működő körzeti orvosok és szakorvosok, illetőleg az elismert orvosok közül. A kormány úgynevezett változó személyes hozzájárulási rendszert vezetett be. A következő kategóriák mentesülnek az orvosi konzultáció, továbbá a kórházakban és egészségügyi központokban, valamint az elismert orvosok által nyújtott kezelés esetében fizetendő személyes hozzájárulás kötelezettsége alól: a rokkant-, öregségi- és túlélési nyugdíjban részesülő személyek; azok, akik a foglalkozási ártalom ellen biztosító rendszer keretében kapnak juttatást (legalább 50%-os, tartós munkaképtelenség után); a fenti kategóriákba eső személyek házastársai és kiskorú gyermekei; a terhes nők és egyévesnél fiatalabb gyermekeik; bizonyos fogyatékos fiatalokat eltartó személyek; továbbá bizonyos nehéz szociális és gazdasági helyzetben lévő személyek.

Az Országos Egészségügyi Szolgálat orvosai közalkalmazottak; egyeseiket a regionális egészségügyi bizottságok, másokat kórházak alkalmaznak. A magánorvosokat az orvosi kar és az egészségügyi minisztérium között kötött szerződés alapján ismerik el. A magánorvosokat olyan személyek is felkereshetik, akik a nagy távolság miatt nem tudnak időben eljutni a hivatalos egészségügyi központba. Az állami alkalmazásban álló orvosok fizetést kapnak; a fizetés összege, amelyet a kormány határoz meg, foglalkozási kategóriánként változik. Az elismert orvosok konzultációnként rögzített összegű honoráriumot kapnak.

A kórházakban és az egészségügyi miniszter által elismert egészség-

ségügyi intézményekben nyújtott kezelés szintén ingyenes. Nem kell személyes költség hozzájárulást fizetni sem a nyilvános kórteremért, sem a magánkórteremért (ha ezt orvos írta elő). Ha nincs olyan közkórház, amely három hónapon belül biztosítani tudná a szükséges egészségügyi ellátást, a beteg ingyenes kezelésre jogosult a magánkórházakban és a klinikákon is. Az egészségügyi központok fogorvosi és orvosi ellátást is biztosítanak. Ha valaki elismert magánfogorvoshoz megy, a honorárium visszatéríthető a kormány által felállított díjszabási lista alapján.

A betegség jellegétől függően az igénylő az Egészségügyi Szolgálat hivatalos listáján feltüntetett gyógyszerek árának 20-50%-át köteles kifizetni. Egyes speciális betegségekben szenvedő személyeknek nem kell személyes hozzájárulást fizetniük. A hivatalos listán feltüntetett gyógyszeres segédeszközökért 20%-os személyes hozzájárulást kell fizetni. Az egészségügyi központokban felírt szemészeti és fogászati segédeszközöknél 25%-os személyes hozzájárulást kell fizetni. Az elismert magánszakorvos által felírt szemészeti és fogászati segédeszközök teljes árát ki kell fizetni, az Egészségügyi Szolgálat azonban az összeg 75%-át visszatéríti.

A szállítási költségeket csak a távoli területeken lakó betegeknek térítik vissza, bizonyos feltételek mellett. A munkahelyi balesetek áldozatainak egészségügyi ellátását magán biztosító társaságok, a foglalkozási ártalomban szenvedőket pedig az Országos Egészségügyi Szolgálat biztosítja. Az áldozatnak nem kell személyes hozzájárulást fizetnie.

A teljesség kedvéért hozzá kell tennünk, hogy az egészségügyi ellátási rendszer fenti leírása nem az általános gyakorlaton alapul, hanem az ideális esetet írja le. A gyakorlatban igen nehéz ingyenes egészségügyi ellátáshoz jutni, többek között azért, mert az Országos Egészségügyi Szolgálat orvosai magánrendelést is folytatnak, amellyel sokkal nagyobb jövedelemre tehetnek szert.

Család

A családi pótlék a következő feltételek mellett jár:

- a gyermek semmilyen fizetett tevékenységet nem folytat;
- a gyermek 14, 18, 22, illetőleg 25 évesnél nem idősebb; a korhatár megállapításánál figyelembe veszik, hogy a gyermek általános vagy középiskolába jár-e, illetőleg felsőfokú vagy egyéb tanulmányokat folytat. Azoknál a fogyatékos gyermekeknél, akik nem kapnak havi elosztásban folyósított évjáradékot vagy szociális nyugdíjat, nincsen korhatár;
- a gyermek Portugáliában lakik.

A családi pótlék havi állandó összeg, amely a leszármazottak és a leszármazott kategóriájába eső személyek után jár. Ha a család havi jövedelme nem haladja meg az alkalmazottak minimumbérének 150%-át, a szülők magasabb összegre jogosultak a harmadik és ezt követő gyermekeik után.

A biztosított alkalmazottak gyermekük megszületésekor összegű szülési juttatásra jogosultak.

A szülés után 10 hónapig havi szoptatási juttatás jár minden olyan személynek, aki családi pótlékre jogosult.

Egyösszegű házassági juttatás jár mindkét házastársnak.

Azok a biztosított dolgozók, akik 3 év alatti gyermeket fogadnak örökbe, örökbefogadási juttatásra jogosultak. A munkahelyi és járulékfizetési feljegyzésre vonatkozó követelmények megegyeznek a betegségi juttatásnál érvényes feltételekkel. Az örökbefogadási juttatás 60 napig jár; célja az, hogy elősegítse az örökbefogadott gyermek beilleszkedését az új családba. Az örökbefogadási juttatás összege megegyezik a betegségi juttatás számítási alapjául vett, munkából származó átlagjövedelemmel.

Kiskorú gyermek támogatására szolgáló juttatásra jogosultak azok a dolgozók, akik 10 év alatti beteg vagy balesetet szenvedett gyermekük gondozása miatt kénytelenek munkahelyükről kimaradni. A juttatás a következő feltételek mellett jár:

- az igénylő megfelel a betegségi juttatásra való jogosultság követelményeinek (a munkaképtelenségre vonatkozó feltétel kivételével);
- a gyermeket nevelő szülő egyedülálló;
- a család jövedelme nem haladja meg az érvényes minimumbér kétszeresét; és
- az igénylő nem kap tovább fizetést.

A juttatás nem haladhatja meg a betegségi juttatás összegét, amelyet az igénylő saját betegsége esetén kapna. A kiskorú gyermek támogatására szolgáló juttatás évente csak 30 napig jár; ha azonban a gyermek kórházba kerül, a kórházi tartózkodás egész idejére fizetnek juttatást.

Azok a személyek, akik járulékfizetéses öregségi vagy rokkantnyugdíjat kapnak, és akik eltartott házastársának jövedelme nem haladja meg a pótlékot, eltartott házastárs után járó kiegészítésre jogosultak. A házastárs esetleges jövedelmét levonják a pótlékból.

(Fordította Andor Eszter)